

ПОНЯТТЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

THE CONCEPT OF ENERGY SECURITY ACCORDING
TO THE LEGISLATION OF UKRAINE

Гирич О.С., аспірант кафедри кримінального права і кримінології
Львівський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню поняття енергетичної безпеки за законодавством України. Питання енергетичної безпеки набуває особливої актуальності в умовах сучасних геополітичних та економічних викликів, а особливо, – в період повномасштабної війни. Енергетична безпека – це ключовий елемент національної безпеки, оскільки вона безпосередньо впливає на стабільність держави, її економічний розвиток, а також соціальне благополуччя громадян. У світлі постійних змін на світовому енергетичному ринку, а також через загрозу з боку зовнішніх факторів, Україна змушена шукати шляхи для забезпечення надійних та стабільних постачань енергоресурсів, розвинути внутрішні джерела енергії та впроваджувати ефективні стратегії енергозбереження. Автор робить висновок, що поняття енергетичної безпеки за законодавством України є з однієї сторони дуже широким та об'ємним, а з іншої сторони – не має чіткого відображення в нормативно-правових документах. В певній кількості випадків поняття «енергетична безпека» зустрічається в законодавстві в описовому плані і використовується як надмета до якої мають вести реформи. Натомість, Конституція України, закони України і інші нормативно-правові акти не містять достатньо чіткого визначення поняття «енергетична безпека». Автором запропоновано алгоритм юридичної аргументації повного зрозумілого і точного введення поняття «енергетичної безпеки» в законодавство України. Автором доведено, що чітке визначення поняття «енергетична безпека» в спеціалізованих законах допоможе створити більш конкретну і зрозумілу правову базу для її забезпечення. Як наслідок, це сприятиме кращому розумінню обов'язків держави, приватних компаній та громадян щодо захисту енергетичних ресурсів і інфраструктури, зокрема це допоможе розрізнити злочини у сфері енергетичної безпеки в кримінальному праві, та конкретно які статті можна використовувати при кваліфікації. Також, оскільки енергетична безпека є складовою частиною національної безпеки, її точне визначення в законодавстві України забезпечить додаткові гарантії стабільного функціонування держави, що допоможе узгодити зусилля уряду, спрямовані на захист енергетичних ресурсів, і підвищить стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Ключові слова: національна безпека, енергетична безпека, енергетична незалежність, енергетична стратегія, законодавство України, енергетична ефективність, критична інфраструктура.

The article is devoted to the study of the concept of energy security under the legislation of Ukraine. The issue of energy security becomes especially relevant in the conditions of modern geopolitical and economic challenges, and especially – in the period of full-scale war. Energy security is a key element of national security, as it directly affects the stability of the state, its economic development and the social well-being of citizens. In light of recent changes in the global energy market, as well as threats from external factors, Ukraine is forced to look for ways to ensure reliable and stable supplies of energy resources, develop domestic energy sources and implement effective energy conservation strategies. The author concludes that the concept of energy security under the legislation of Ukraine is, on the one hand, very broad and voluminous, and on the other hand, it is not clearly reflected in regulatory and legal documents. In a large number of cases, the concept of "energy security" is found in the resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine and is used as the goal to which the reforms should lead. On the other hand, the Constitution of Ukraine, the laws of Ukraine and other normative legal acts do not contain a sufficiently clear definition of the concept of "energy security". The author proposed an algorithm of legal argumentation for a complete, understandable and accurate introduction of the concept of "energy security" into the legislation of Ukraine. The author has proven that a clear definition of the concept of "energy security" in the Constitution or specialized laws will help create a more specific and understandable legal framework for its provision. As a result, it will contribute to a better understanding of the responsibilities of the state, private companies and citizens regarding the protection of energy resources and infrastructure. Also, since energy security is an integral part of national security, its precise definition in the legislation of Ukraine will provide additional guarantees of the stable functioning of the state, which will help coordinate the government's efforts aimed at protecting energy resources and increase resistance to external and internal threats.

Key words: national security, energy security, energy independence, energy strategy, legislation of Ukraine, energy efficiency, critical infrastructure.

Постановка проблеми. Енергетична безпека України є однією з ключових складових національної безпеки, що безпосередньо впливає на економічний розвиток, політичну стабільність та соціальне благополуччя держави. Проте, в умовах війни, сучасних геополітичних загроз, економічної нестабільності та змін клімату забезпечення надійного і безперервного постачання енергоресурсів є стратегічним завданням для нашої держави. Законодавство України акцентується на увазі на необхідності забезпечення енергетичної незалежності, енергоефективності та модернізації енергетичної інфраструктури, що є критичними для підтримання енергетичної безпеки.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженню окремих аспектів правового визначення поняття «енергетична безпека» присвячені праці Іващенко С. В., Германа В. А., Коваленка О. В., Князева В. І., Петренка О. М.

Метою статті є аналіз сучасного стану законодавства, що стосується енергетичної безпеки в Україні та безпосередньо щодо визначення поняття «енергетична безпека». Відповідно до цього, автор аналізує українське енергетичне законодавство, з'ясує подальші перспективи роз-

витку вітчизняного законодавства, надає свої рекомендації щодо такого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Енергетична безпека є дуже важливою складовою економічної безпеки всіх держав без виключення та охоплює явища і процеси не тільки енергетичної системи, а й економіки. Вона визначається як захищеність громадян і держави в цілому від загроз дефіциту всіх видів енергії та енергоресурсів, що виникають через вплив негативних природних і техногенних, управлінських, соціально-економічних, внутрішньо- і зовнішньополітичних чинників.

У законодавстві України відсутнє чітке визначення поняття «енергетична безпека». Так, в Основному Законі України – Конституції дане поняття не визначається. Зрозуміло, що Конституція України встановлює загальні принципи та основи державного ладу, прав і свобод людини та громадянина, але не деталізує специфічні галузеві питання. Однак, у різних статтях Основного Закону України згадуються такі поняття: «екологічна безпека», «інформаційна безпека», «національна безпека», «громадська безпека» [1]. Внесення поняття «енергетична безпека» в Основний Закон є дискусійним. Конституція України

є основним законом держави, і включення до неї занадто детальних або спеціалізованих положень може призвести до її перевантаження, а чітке визначення енергетичної безпеки може обмежити гнучкість державних органів у реагуванні на нові виклики та загрози, оскільки сучасний світ швидко змінюється, і визначення, яке сьогодні є актуальним, може втратити свою значущість у майбутньому.

Завданням деталізувати положення лежить на спеціалізованому законодавстві. Закон «Про основи національної безпеки України», який вже втратив чинність, описував енергетичну безпеку через «...стале функціонування і розвиток паливно-енергетичного комплексу, в тому числі дослідного і активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення» [2]. Хоч конкретного визначення не надавав. Закон «Про національну безпеку України», який прийшов на заміну попереднику взагалі не містить положень, які б стосувались енергетики чи поняття «енергетична безпека» [3]. Профільне законодавство, насамперед Закон України «Про ринок електричної енергії», розглядає економічну безпеку як частину національної безпеки України через призму енергетичної незалежності, енергетичної ефективності та важливості критичної інфраструктури.

Закон України «Про альтернативні джерела енергії» у статті 11 визначає, що: «Експлуатація альтернативних джерел енергії на об'єктах альтернативної енергетики провадиться за умов енергетичної безпеки, що гарантує технічне та економічне задоволення періодичних, поточних і перспективних потреб споживачів енергії» [4]. Проте що означає поняття «енергетична безпека» і будь-які посилення на визначення цього поняття в даному нормативно-правовому акті відсутні.

Закон України «Про критичну інфраструктуру» визначає що критичною інфраструктурою є сукупність об'єктів критичної інфраструктури. А об'єкти критичної інфраструктури є об'єктами інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам [5]. Очевидно, що об'єкти енергетики є об'єктами критичної інфраструктури, проте поняття «енергетична безпека» в цьому законі не розкривається. Хоча, законодавець і посилається на те, що суб'єктом національної системи захисту критичної інфраструктури є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг – регулятор у сфері енергетики.

У Законі України «Про ринок електричної енергії» вказано, що одним з основних принципів функціонування ринку електричної енергії є забезпечення енергетичної безпеки України. Також, закон вимагає додержання вимог енергетичної безпеки із забезпеченням надійного і безперебійного постачання електричної енергії споживачам через якісне диспетчерське управління. Окрім цього, з логіки закону зрозуміло, що дотримання енергетичної безпеки є ключовим фактором функціонування ринку електричної енергії [6].

З точки зору кримінального права, у Кримінальному кодексі України немає окремого розділу, який би стосувався енергетичної безпеки. Проте, виділено ряд статей, які стосуються енергетичної безпеки, а саме: стаття 194¹. Умисне пошкодження об'єктів електроенергетики, стаття 222². Маніпулювання на енергетичному ринку, стаття 232³. Незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів, стаття 292. Пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів [7]. Однак, як показує практика, дуже багато злочинів проти енергетичної безпеки можуть мати відношення до інших складів злочину. Дана проблематика покладена в основу дисертаційного дослідження автора даної статті.

Якщо говорити про стратегічні документи, то на сьогоднішній день чинною є Енергетична стратегія України на період до 2050 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 року № 373-р). Це стратегічний документ, який визначає ключові напрями та заходи у сфері енергетичної політики, включаючи забезпечення енергетичної безпеки, підвищення енергоефективності та розвиток енергетичної інфраструктури. Під час Конференції з відновлення України, що проходила у Лондоні у другій половині 2024 року, Міністр енергетики України Герман Галушенко презентував Енергетичну стратегію України до 2050 року, проте текст даного документу на офіційних джерелах на момент написання даної статті відсутній [8].

Попередником Енергетичної стратегії України на період до 2050 року була «Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». Даний документ розглядає енергетичну безпеку через різноманітні аспекти. По-перше, стратегія говорить, що потрібно вирішувати проблеми енергетичної безпеки задля забезпечення суверенітету України. По-друге, що енергетична інфраструктура має стати гнучким інструментом системи енергетичної безпеки України базисом надійного енергозабезпечення споживачів та ланкою системи безпеки постачань до ЄС зі східного напрямку. По-третє, розглядає розвиток проєктів розбудови нової нафтової інфраструктури, сталі розширення і будівництво всіх видів генерації з відновлюваних джерел енергії, розроблення планів реагування на надзвичайні ситуації усіма суб'єктами господарювання як підвищення енергетичної безпеки України. У даній Стратегії поняття енергетичної безпеки згадується часто, однак опосередковано. Йде мова про ризики, розвиток, майбутнє, завдання енергетичної безпеки. Відсутнє чітке визначення що ж «енергетична» безпека собою являє [9].

Потрібно також звернути увагу на інші нормативно-правові акти. Так, Указом Президента України від 27 грудня 2005 р. № 1863/2005, схвалені основні напрями державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки України, де зазначається: «Енергетична безпека передбачає досягнення стану технічно надійного, стабільного, економічно ефективного та екологічно безпечного забезпечення енергетичними ресурсами економіки і соціальної сфери держави». Відповідно до цього документу енергетична безпека розкривається через напрями державної політики, а саме:

- 1) підвищення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів;
- 2) зменшення енергетичної залежності України;
- 3) модернізація на основі впровадження новітніх технологій енергетичної системи України та підвищення стійкості її функціонування;
- 4) підвищення ефективності реалізації транзитного та експортного потенціалу України;
- 5) зниження негативного впливу проблем функціонування паливно-енергетичного комплексу на умови життєдіяльності людини;
- 6) підвищення ефективності системи управління паливно-енергетичним комплексом;
- 7) відвернення і нейтралізація реальних і потенційних зовнішніх загроз національним інтересам України.

Даний Указ хоч і втратив чинність, він наглядно показує вектор дотримання цілей щодо енергетичної безпеки [10].

Щодо наукових праць, то тут поняття енергетична безпека визначається чіткіше і конкретніше. Так, у аналітичній доповіді «Енергетична безпека України: методологія системного аналізу та стратегічного планування», підготовлена в Національному інституті стратегічних досліджень поняття «енергетична безпека розкривається як: «спроможність технічно надійним, економічно ефективним

та екологічно прийнятним способом задовольняти потреби суспільства в енергоресурсах, забезпечувати стає функціонування національної економіки в нормальних і кризових умовах, захищати суверенітет держави у формуванні та здійсненні політики захисту національних інтересів». Автори вважають, що запропоноване визначення енергетичної безпеки враховує всі чинники, які впливають на енергетичну безпеку в розрізі від забезпечення ресурсами до питань функціонування національної безпеки [11].

Український варіант вільної енциклопедії «Вікіпедія», з посиланнями на українського науковця Боброва Є.А. розглядає поняття енергетичної безпеки як стан електроенергетики, що економічно і технічно забезпечує безпечне задоволення теперішніх та майбутніх потреб споживачів в енергії та охорону навколишнього природного середовища; компанії, які генерують електричну енергію – юридичні особи, які володіють чи користуються генеруючими потужностями, виробляють і продають електричну енергію. Під енергетичною безпекою слід розуміти здатність держави через органи управління забезпечити кінцевих споживачів енергією в необхідному обсязі та належної якості у звичайних умовах, а також під час дії дестабілізуючих факторів (надзвичайних ситуацій) внутрішнього чи зовнішнього характеру у межах гарантованого покриття мінімального обсягу найважливіших потреб країни, окре-

мих її районів, міст, селищ чи об'єктів у паливно-енергетичних ресурсах [12].

Енергетична безпека є важливим елементом національної безпеки, і її порушення може мати серйозні наслідки, які можуть бути кваліфіковані як злочини відповідно до кримінального законодавства. Важливим є те, які саме злочини ми можемо віднести до сфери енергетичної безпеки. Розуміння поняття «енергетична безпека» в кримінальному праві є критично важливим для забезпечення захисту національних інтересів, запобігання злочинам, пов'язаним з енергетикою, та забезпечення стабільного функціонування держави та суспільства.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що вітчизняне законодавство не містить чіткого і зрозумілого поняття «енергетична безпека». У Конституції України і спеціалізованому законодавстві відсутня визначення даного поняття. У Стратегіях розвитку України і наукових працях існує дуже широкий підхід до визначення енергетичної безпеки, а конкретна дефініція відсутня. Для дослідження кримінальних правопорушень у сфері енергетичної безпеки необхідно насамперед, розуміти які злочини будуть відноситись до сфери енергетичної безпеки. Вважаємо доцільним ввести в спеціалізоване законодавство України чітке зрозуміле і повне поняття «енергетичної безпеки».

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 16,17,32,137.
2. Про основи національної безпеки: Закон України від 19 червня 2003р. №№ 964-IV ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 8.
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018р. № 2469-VIII ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 01.08.2024р.)
4. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від від 20 лютого 2003 р. № 555-IV ВР / Верховна Рада України. Ст. 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text> (дата звернення 03.08.2024р.)
5. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX ВР / Верховна Рада України. Ст. 1, 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення 05.08.2024р.)
6. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII ВР / Верховна Рада України. Ст. 1, 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (дата звернення 07.08.2024р.)
7. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. ВВР. 2001. № 25–26. Ст. 194⁻¹. 222⁻². 232⁻³. 292.
8. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від від 21 квітня 2023 р. № 373-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Text> (дата звернення 12.08.2024р.)
9. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» від 18 серпня 2017 р. № 605-р С. 17, 18, 22, 24, 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 12.08.2024р.)
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року Про стан енергетичної безпеки України та основні засади державної політики у сфері її забезпечення : Указ Президента України 27 грудня 2005 р. № 1863/2005 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1863/2005#Text> (дата звернення 14.08.2024р.)
11. Енергетична безпека України: методологія системного аналізу та стратегічного планування: Аналітична доповідь – Національний інститут стратегічних досліджень. С.10 URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/sukhodolia_energy_security_sayt-1.pdf (дата звернення 15.08.2024р.)
12. Енергетична безпека. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Енергетична_безпека